

Οι Δούλες του Ζενέ και η εθελοδοουλεία, της Όλγας Μοσχοχωρίτου

Όλγα Μοσχοχωρίτου,

11 Απριλίου, 2025

Από τη Θεατρική Ομάδα «Σημείο Μηδέν», σε Μετάφραση Δημήτρη Δημητριάδη και Σκηνοθεσία Σάββα Στρούμπου, στο Θέατρο Άττις-Νέος Χώρος

Το έργο, γραμμένο το 1947, χρονιά που ταυτόχρονα πρωτοπαρουσιάστηκε, έχει πάρει τη θέση του στα κλασσικά θεατρικά έργα, αντιπροσωπεύοντας κυρίως τη φόρμα του παράλογου, όπως αυτό διαμορφώθηκε μεταπολεμικά και εξερευνά θα λέγαμε τις κοινωνικές σχέσεις, τις ταξικές σχέσεις των ανθρώπων μεταξύ τους και ιδίως τις σχέσεις εξουσιαστή – εξουσιαζόμενου.

Κυρίως δε αποτελεί ένα κείμενο ανοικτό στην ερμηνεία και την προσέγγιση.

Ο Ζενέ κατόρθωσε να χρησιμοποιήσει ταυτόχρονα τις τεχνικές του θεάτρου μέσα στο θέατρο και την πολιτική σάτιρα μαζί με τη φόρμα του θεάτρου του παράλογου, σε ένα συμβολικό σκηνικό.

Εμπνευσμένος ο συγγραφέας από το διάσημο για την εποχή του έγκλημα των αδερφών Παπέν που διαπράχτηκε το 1933, μεταφέρει την υπόθεση στη σκηνή, όπου οι δύο υπηρέτριες, αδερφές, παίζουν κάθε βράδυ το ρόλο της Κυρίας εναλλάξ, σε ένα θεατρικό παιχνίδι ρόλων αλλά και υποσυνείδητων απωθημένων και εμμονών, ένα παιχνίδι που θα ήθελαν να καταλήγει στη δολοφονία της Κυρίας. Ο Ζενέ, πουθενά στο έργο δεν υπονοεί την εξέγερση των υπηρετριών, την δραπετεύσή τους από τη

φυλακή του ή της αφεντικού. Κι αυτό είναι το πιο ενδιαφέρον. Καθότι στο μυαλό των εξουσιαζομένων δεν υπάρχει άλλη επιλογή στον κόσμο: Ή θα είσαι αφεντικό, ή δούλος.

Γράφει ο ίδιος:

«Συγκινημένος ήδη από τη μαύρη θλίψη ενός θεάτρου που καθρεφτίζει με υπερβολική ακρίβειαν τον ορατό κόσμο, τις πράξεις των ανθρώπων και όχι τους Θεούς, πάσχισα να πετύχω μια αποστασιοποίηση που επιτρέποντας ένα τόνο στομφώδη θα έφερνε το θέατρο στο θέατρο. Έλπιζα να καταφέρω έτσι την κατάργηση των προσώπων – που συνήθως δεν στέκονται, παρά από ψυχολογική σύμβαση – προς όφελος των συμβόλων, μα που να σχετίζονται κάπως με αυτά (τα πρόσωπα) για να συνδέεται με αυτόν το μόνο δεσμό ο συγγραφέας με τον θεατή. Κοντολογής, θέλησα να πετύχω να μην είναι πια τα πρόσωπα στη σκηνή, παρά η μεταφορά αυτού που έπρεπε να αντιπροσωπεύουν. Για να ολοκληρώσω καλύτερα το εγχείρημα, θα έπρεπε βέβαια, να εφεύρω επίσης ένα τόνο φωνής, ιδιαίτερο βηματισμό και χειρονομίες».

Όπως έγραφε ο Σαρτρ, τα πρόσωπα του έργου (οι υπηρέτριες και η Κυρία) αποτελούν «καθαρά τεχνητά δημιουργήματα, έχουν μια αντεστραμμένη συνείδηση και δεν είναι ποτέ ο εαυτός τους»

Ο σκηνοθέτης της παράστασης γράφει πως αντιμετώπισε τις «Δούλες» ως **θέατρο της εθελοδοουλίας**.

«Η αναζήτηση του τερατώδους στον άνθρωπο, είναι που μας ενδιαφέρει. Το κοίταγμα προς τα μύχια της ανθρώπινης ύπαρξης, εκεί, στην πηγή της ύβρης, στη ρίζα κάθε σκοτεινής ενόρμησης, κάθε άμετρης επιθυμίας. Πώς η τέχνη μελετά και αποκαλύπτει το τερατώδες, πως τολμάει να ρίξει φως στα ερεβώδη σκοτάδια του ανθρώπινου αινίγματος».

Ο Σάββας Στρούμπος είναι της σχολής του Θ. Τερζόπουλου. Ήτοι το θέατρο που υπηρετεί πόρρω απέχει από κάποιον ρεαλισμό, ή και συμβολισμό. Περισσότερο εξασκείται και εξασκεί και την ομάδα του στο τελετουργικό θέατρο, εκεί που οι μορφές, οι ανθρώπινες μορφές, προσπαθούν να επικοινωνήσουν με ό,τι επιβιώνει συμπαντικά πίσω από

τις συμπεριφορές των ανθρώπων εν κοινωνία, όχι όμως με τον εσωτερικό κόσμο του ατόμου. Δεν κάνει δηλαδή ψυχολογικό θέατρο, ούτε υπηρετεί τον ψυχογραφικό ρεαλισμό ακόμα και όταν σκηνοθετεί το «Γλάρο» του Τσέχοφ.

Γι' αυτό περισσότερο στην παράσταση πρωταγωνιστούν τα σώματα των ηθοποιών, παρά η ερμηνεία του θεατρικού λόγου. Η αίσθηση στους θεατές δημιουργείται από το συνδυασμό της κίνησης των σωμάτων, της έκφρασης των προσώπων και της φωνής των ηθοποιών που εκβάλλει από το αντίστοιχο σωματικό όργανο, διαμορφωμένη ως ηχείο του τρομερού και όχι καθημερινής εκφοράς λόγου.

Αυτή τελετουργική θεατρική προσέγγιση επιτείνεται με την επιλογή ενός άνδρα ηθοποιού για το ρόλο της Κυρίας (Ντίνος Παπαγεωργίου), όπως και τα κοστούμια με τα έντονα θεατρικά στοιχεία και το αντίστοιχο μακιγιάζ.

Η Κυρία λοιπόν, που συμβολίζει την κάθε εξουσία, παραβρίσκεται σε όλη τη ροή της παράστασης, σέρνεται ακόμα και κάτω από τη σκάλα, είναι αυτή που στην ουσία παραβρίσκεται «οντολογικά» στην παράσταση των «δούλων», την εποπτεύει και την χειραγωγεί, είναι αυτή που τους δίνει το μπλε γάντι για να ταυτιστούν με κείνη.

Το αστικό σπίτι του έργου στην προκειμένη περίπτωση έχει αντικατασταθεί σε έναν εντελώς λιτό χώρο, στον οποίο δεσπόζει μία σκάλα που ορίζει ίσως και την ιεραρχία, ενώ το πάτωμα είναι γεμάτο από κόκκινα, φθινοπωρινά φύλλα. Αυτά ουσιαστικά παραπέμπουν στα λουλούδια στα οποία όπως αναφέρεται στο έργο, η Κυρία έχει αδυναμία. Εδώ όμως μοιάζουν φύλλα σαπισμένα, πεσμένα, πεθαμένα, όπως οι κοινωνικές σχέσεις και αντιθέσεις, όπως το «θέατρο της αβύσσου» που υπηρετεί ο συγγραφέας.

Οι «Δούλες» παίζοντας το παιγνίδι της μίμησης της Κυρίας τους, αφενός μεν αρνούνται τον εαυτόν τους, ως «βρώμικο» που μυρίζει μπουγαδόνερα και τηγανίλα, ξένες σ' έναν κόσμο που ζουν και εργάζονται αλλά δεν τους ανήκει, ταυτόχρονα αρνούνται την εξέγερση παρόλη τη συναίσθηση της ταξικής τους θέσης, ενώ νιώθουν απέχθεια και ηδονή ταυτόχρονα παίζοντας το ρόλο της αντικατάστασης της θέσης της Κυρίας από τις ίδιες και τη δολοφονία της.

Τι θα γινόταν, όμως, αν οι απόκληροι της κοινωνίας διεκδικούσαν τη φωνή τους επί της σκηνής και εντός της ζωής; Αυτό είναι το θεμελιώδες ερώτημα στο θέατρο/κόσμο του Ζενέ (Σάββας Στρούμπος)!

Τους ρόλους του έργου ερμηνεύουν πιστά και σε απόλυτη συγχορδία, ως ένα καλά δουλεμένο τρίφωνο και σύμφωνα με τη σκηνοθετική αντίληψη, η Μυρτώ Ροζάκη-Κλαίρ, η Έλλη Ιγγλίζ-Σολάνζ και ο Ντίνος Παπαγεωργίου-Κυρία.

ΥΓ. Στην Ελλάδα παραστάθηκε πρώτη φορά στις 23 Φεβρουαρίου του 1968 από το Θέατρο Τέχνης «Κάρολος Κουν», σε μετάφραση Οδυσσέα Ελύτη, σκηνοθεσία Δημήτρη Χατζημάρκου και τις Εκάλη Σώκου, Ρένη Πιττακή και Μαρία Γεωργίου στους τρεις ρόλους